

๔.๔ กลุ่มทอผ้ากระassetin

๔.๔.๑ ความเป็นกลุ่มชน (ชาติพันธุ์) บ้านคลองโโนนที่ตั้งถิ่นฐานของกลุ่มทอผ้ากระแสสินธุ์ ชุมชนที่ดำรงอยู่บนรากรฐานของสังคม เกษตรกรรมวิถีชีวิตแบบชุมชนชาวนา หาปลาหาเกี้ยวตามธรรมชาติรอบเกาะใหญ่ ส่วนหนึ่งของทะเลสาบสงขลา บ้านเรือนที่ได้ถูกสูง เสาหินต่อค้ำยไม้กันน้ำ กันยอดปลวก หลังคาใช้กระเบื้องดินเผา ภูมิปัญญาในการสร้างที่อยู่อาศัยของชาวใต้ และลอมข้าว กองฟาง แบบเปิด เพื่อให้อากาศถ่ายเทได้สะดวก เพราะหากได้ฝนตกชุก ความชื้นสูง ความเป็นชุมชนพื้นบ้านชาวใต้แท้ลักษณะนี้ ยังมีให้เห็นในเขตอำเภอกระแสสินธุ์ จังหวัดสงขลา ด้วยลักษณะความเป็นชุมชนชาวใต้ยังดำรงอยู่ ประเพณีวัฒนธรรมที่โถดเด่นสืบทอดกันมา มีขาดสาย คือ ภูมิปัญญาการทำขนมในเทศกาลวันสารทเดือนสิบของชาวใต้ ชุมชนแถบนี้สืบทอดการทำขนมลاؤย่างเป็นล้ำ เป็นสันเพื่อสนองตอบความเชื่อภายในชุมชน และส่งไปขายให้ชุมชนอื่น ๆ

๔.๔.๒ ภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น เพราะเป็นชุมชนตั้งอยู่ในเขตทุ่งนาดงตาล ริมทะเลสาบสงขลา มีพืชพันธุ์เฉพาะถิ่นหลากหลาย ต้นตาลโคนดที่มีความหนาแน่น ก่อเกิดอาชีพคนขึ้นตาล สะสมภูมิปัญญาการคุ้ยวน้ำตาล เป็นน้ำตาลสด นำส้มจากน้ำตาลโคนดที่มีรสเปรี้ยวแหลมเฉพาะตัว สร้างเอกลักษณ์อาหารพื้นบ้าน ปลาระยะกัดต้มตาลโคนด กุ้งแม่น้ำ สุกตาลสด น้ำตาลaware หากใครไม่ได้ชินเป็นอันดีอ่าวไปไม่ลึกระแตสินธุ

สีเหลืองจากต้นมะพุด สีดำจากต้นครุฑ์ สีน้ำตาลจากต้นเสมอ ทางตลาดโคนนับเป็นสีหลัก ในเบตภูมิศาสตร์สมพานแบบ “โหนด นา เล” ถือเป็นสีธรรมชาติเฉพาะถิ่นที่โอดเด่นในแถบนี้ กลุ่มทอผ้ากระแสสินธ์ได้ลองทำสร้างสรรค์ผ้ายกคอกสีธรรมชาติขึ้นมา เรียนรู้ภายในกลุ่มเป็นครั้งแรก

๔.๔.๓ ความเชี่ยวชาญเฉพาะกลุ่ม

เนื่องจากผู้นำกลุ่มทอผ้ากระแสสินธ์ ได้รับการถ่ายทอดด้านเทคนิคการทอผ้ายกตอกด้วยกีรตุกมจากเกษตรยอ รูปแบบลวดลายผ้าจึงคล้ายกับผ้าเกษตรยอ และอยู่ในระยะของการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์ผ้าเอกลักษณ์เฉพาะของตน จากการร่วมในการปฏิบัติการกับโครงการ ทำให้กลุ่มมองเห็นทิศทางของการปรับเปลี่ยนการใช้เส้นใยธรรมชาติ และสืบสานธรรมชาติจากพืชเด่นในท้องถิ่น ซึ่งต้องอาศัยเวลาในการปรับเปลี่ยน และการฝึกทักษะการย้อม การเตรียมเส้นใยธรรมชาติก่อนทอ รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็น

อย่างไรก็ตามการเริ่มต้น ด้วยการใช้เส้นใหม่แทนมาพุ่งยกดอกและการใช้สีธรรมชาติ ได้ทำให้ผ้ากระassetสินธ์แตกต่างไปจากผ้าเก่าຍອ บอกเรื่องราวเฉพาะกลุ่มได้อย่างเต็มปากเต็มคำ

๔.๔.๔ ผ้าตันแบบแม่สีธรรมชาติ

ผ้าพื้นยกดอกบนผ้ายลายล่อง กลุ่มทอผ้าบ้านกระแสสินธ์

● ผ้าพื้นยกดอกบนผ้ายลายล่อง กลุ่มทอผ้าบ้านกระแสสินธ์

- เส้นใย	ผ้ายแท้จากโรงงาน
- สีข้อม	ดำ จากใบคุระ
	เหลือง จากเปลือกต้นมะพุด
- เทคนิคทอ	สืบกันทางยืนลายริ้ว ดำ เหลือง เก็บลาย ๔ ตะกอ ^๑ ยกดอกพิกุลเล็ก เหยี่ยบได้ ๒ ลาย
- ช่างทอ	นางจุไร พิพิยาภา
- เครื่องทอ	กีกระตุก
- เรื่องราว	ผ้ายกบนผ้ายดอกใบคุระ และส้มพุด พืชเฉพาะถิ่น บนความสมูบรระทิงพระ

๔.๕ เครื่องป่ายเรียนรู้สีธรรมชาติภาคใต้

การฟื้นฟูส่งเสริมพัฒนาผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ภายใต้สถานการณ์ที่พบมีองค์ความรู้ หรือภูมิปัญญาในกระบวนการย้อมสีธรรมชาติที่ได้ขาดหายไปแล้วนั้น จำเป็นต้องประสานเครื่องป่ายร่วมสืบกันเรียนรู้อย่างกว้างขวาง จริงจัง และเร่งด่วน เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และปฏิบัติฟื้นฟูตามองค์ความรู้ที่ประมูลได้ โครงการได้ประสานภาคีร่วมเรียนรู้กับองค์กรในภูมิภาค ๓ องค์กร ซึ่งมีพื้นฐานความสนใจในงานผ้าพื้นบ้าน และมีบทบาทกับการพัฒนาชุมชนอยู่แล้ว กล่าวคือ

- มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยการนำของ รศ.เปรมจิต ชนะวงศ์
- มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี โดยการนำของ พศ.ศุภวรรณ สอนสังข์
- มูลนิธิสุธีรัตนฯ และสวนสร้างสุขหมากป่าล้มเมืองนคร โดยการนำของนายแพทัย บัญชา พงษ์พาณิช

ด้วยการจัดกระบวนการฝึกอบรมและปฏิบัติในการร่วมระหว่างกลุ่มเป้าหมายหลัก (แม่บาย) และกลุ่มร่วมเรียนรู้ (ลูกบาย) ในกระบวนการย้อมสีธรรมชาติ เพื่อให้ได้หลักการและเทคนิคการย้อมเบื้องต้นร่วมกัน เล็กนำໄไปศึกษาทดลองด้วยตนเองในแต่ละกลุ่ม ผลที่ได้ กือ องค์ความรู้ในการย้อมสี

ธรรมชาติจากพืชพันธุ์หลากหลาย ส่งผลถึงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกระบวนการทอผ้า การจัดการวัตถุคุณภาพและการจัดการตลาดผ้าสีธรรมชาติของเครือข่าย เช่น เครือข่ายทอผ้าป้าพรุกลุ่มน้ำปากพนัง ใช้สัญลักษณ์ร่วม คือ ดอกกระเจดในป้าพรุ เป็นตราหรือยี่ห้อผ้าสีธรรมชาติ หรือผ้าสีธรรมชาติในนามเครือข่ายผ้าทอสายภูร์ชานีที่ได้เริ่มต้นขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

บทที่ ๕

บทสรุป

๕.๑ บทสรุปและบทเรียนแม่สีธรรมชาติในวิถีผ้าพื้นบ้านภาคใต้

ในวิถีวัฒนธรรมผ้าพื้นบ้าน เสนียธรรมชาติ สีธรรมชาติ และการใช้มือด้วยใจรักของช่างทอ จะปรากฏนิ้วนิ้วในเชิงศิลปหัตกรรม นับเป็นลักษณะทางกายภาพที่มีชัดถึง “ความเป็นผ้าพื้นบ้านแท้” ให้มีความแตกต่างไปจากผ้าทอจากโรงงานอุตสาหกรรมสิ่งทอโดยทั่วไป

ภูมิปัญญาในกระบวนการผลิตเส้นใยธรรมชาติ และการข้อมสีธรรมชาติในวิถีวัฒนธรรมผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ได้ขาดหายไปจากความเป็นผ้าพื้นบ้านภาคใต้มาอย่างน้อยหนึ่งศตวรรษ แต่ในระยะเวลา ๑๐ ปีที่ผ่านมา กลุ่มนัดข้อมสีธรรมชาติบ้านคีรียง ได้เป็นผู้ริเริ่มในการออกแบบเรื่องราวสีธรรมชาติจากห้องถินผ่านผ้ามัดข้อมขึ้นมาให้เป็นที่ประจักษ์ถึงนัยของการหวานคืนไปใช้ฐานภูมิปัญญาห้องถินมาเป็นทางเลือกในการพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่ม และชุมชนได้อย่างประสบผลสำเร็จ โดยชี้วัดได้จากความสามารถในการพัฒนา

ในกระบวนการของกลุ่มทอผ้าพื้นบ้านภาคใต้ ซึ่งได้ร่วมกับโครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการแม่สีธรรมชาติในวิถีผ้าพื้นบ้านภาคใต้ในระยะ ๒ ปีที่ผ่านมา ผลกระทบจากการปฏิบัติการในการสืบคันองค์ความรู้การข้อมสีธรรมชาติแล้วลงมือทำ อย่างน้อยทำให้เกิดผ้าจากกระบวนการทอ การข้อมเส้นใยด้วยสีธรรมชาติตามภูมิศาสตร์เฉพาะถิ่น ปรากฏขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเป็นครั้งแรกในทุกพื้นที่ ยังส่งผลทำให้เกิดความภาคภูมิใจของบุคคลในทุกภาคส่วนที่เข้าไปสัมพันธ์อย่างมีส่วนร่วมในการพัฒนาการดำเนิน

บทเรียนที่สำคัญที่ค้นพบ คือ องค์ความรู้เรื่องสีธรรมชาติประเดิมเดียว มิอาจทำให้เกิดผ้าทอสีธรรมชาติขึ้นได้ ต้องอาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้าพื้นบ้านตามภูมิปัญญาด้วยเดิมทั้งหมด ด้วยความคุ้นเคยของช่างทอผ้ารุ่นปัจจุบัน ในการใช้เส้นใยสังเคราะห์ข้อมสีสำเร็จรูปร้อนทอ นับเป็นอุปสรรคที่ต้องคลี่คลายให้ได้ ตั้งแต่การพาหวานคืนไปทำความรู้จักกับเส้นใยธรรมชาติ กระบวนการเตรียมเส้นใยก่อนข้อม ก่อนทอ อันหมายถึงการรื้อฟื้นองค์ความรู้อย่างเป็นองค์รวม การก้าวไปข้างหน้าบนทิศทางผ้าสีธรรมชาติในภาคใต้ หากว่ากันด้วยยุทธศาสตร์แล้ว มีความจำเป็นต้องยับไปพร้อมกันถึง ๓ ด้าน กล่าวคือ

- . ด้านการประมวลองค์ความรู้ ในกระบวนการทอผ้าตามภูมิปัญญาด้วยเดิมทุกขั้นตอนอย่างเร่งด่วน ก่อนที่จะหมดผู้รู้ หมดผ้า
- . ด้านการพัฒนาทักษะมือของช่างทอผ้าภาคใต้ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติ
- . ด้านภาคร่วมเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาองค์กรของรัฐและเอกชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเข้าใจในผ้าพื้นบ้าน

๕.๒ แนวทางพัฒนากลุ่มผ้าพื้นบ้านภาคใต้ไปข้างหน้า

ผลจากการสัมมนารายงานผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแม่สีธรรมชาติในวิถีผ้าพื้นบ้านภาคใต้ เมื่อวันที่ ๖-๗ กรกฎาคม ๒๕๔๙ ณ ศูนย์คิดปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช โดยมีผู้เข้าร่วมจากภาครัฐ เอกชน และองค์กรชุมชน ร่วม ๑๐๐ คน ในส่วนของชุมชนได้เสนอทิศทางของการพัฒนา กลุ่มหนองไว้ดังนี้

กลุ่มมัดย้อมสีธรรมชาติน้ำคีริวงศ์

- การคิดค้นสีธรรมชาติใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น
- เน้นการรักษาเอกลักษณ์ผ้ามัดย้อม และนาติกสีธรรมชาติโดยการใช้ฝีมือตัวเอง เครื่องข่ายผ้าห่อสุราษฎร์ธานี (บ้านท่ากระจาบ บ้านเขาสามยอด บ้านหัวพุน)
- ใช้สีธรรมชาตินอกเรื่องราวผ้าของกลุ่มชน
- ช่างทอเพิ่มฝีมือฝึกทักษะให้เกิดความชำนาญและเริ่มการใช้ผ้าสีธรรมชาติในวิถีชีวิต
- สร้างเอกลักษณ์จากการเรียนรู้ร่วมกัน และพัฒนาไปโดยให้คนทอมีความสุข คนขายมีความสุข

กลุ่มทอผ้านานาชนิค์ และกลุ่มกระแสสินธุ์

- จะพื้นฟูภูมิปัญญาที่เพิ่มขาดหายไป คือ การปลูกฝ้าย ปั่นฝ้าย
- สืบคันภูมิปัญญาการใช้ผ้าพื้นบ้านในประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นตน
- พัฒนาไปในทิศทางการใช้สันไชธรรมชาติ สีธรรมชาติ

๕.๓ ความสั่งท้าย

ตลอดระยะเวลา ๑ ปีครึ่งของโครงการ และก่อนหน้านี้นั้น ๔ เดือน ที่ผู้ศึกษาวิจัยได้เดินทางรอบแรม วนเวียน ในพื้นที่จังหวัด สงขลา นครศรีธรรมราช ตรัง พัทลุง และสุราษฎร์ธานีอย่างไม่รู้เห็นด้วยกัน เพราะได้สัมผัส และเรียนรู้ถึงการทำอยู่ท่ากินบนฐานปัจจัยสี่ ของบรรพชนคนใต้แห่งดินแดนเกิดอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของพื้นบ้านชาวไทยมุสลิม ที่ท่าชนะ วิถีการจับปลา คราดหอยปากนำ ทำกระจาดตอบสนองการกินประจำวันของชุมชนในเขตทะเล การทอผ้าไหม ฝ้ายตามกระบวนการพื้นบ้าน ดั้งเดิม ส่งผลให้ผ้าห่อบ้านท่ากระจาดมีเอกลักษณ์โดดเด่น ไม่มีใครทำซ้ำได้ คีริวงศ์ชุมชนในเขตภูเขาป่า ธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ แหล่งกำเนิดสายธาร สวนสมรرمเป็นฐานชีวิต ภูมิปัญญาอาหารพื้นบ้านหลากหลาย สีธรรมชาติจากใบมังคุด เปลือกกลุกเงาะ ฝักสะตอ ทำให้กลุ่มมัดย้อมสีธรรมชาติน้ำคีริวงศ์ดำเนินตัวตนเป็นที่รู้จักไปทั่วประเทศ และต่างประเทศ ยังมีสันจากชุมชนในเขตทุ่งนา ดงตาลที่สพงพระ กระแสสินธุ์ รวมทั้งท้องทุ่งในพื้นที่ป่าพรุลุ่มน้ำปากพนังชุมชนแถบบ้านยังดำรงอยู่บนฐานภูมิรู้แห่งปัจจัยสี่ ที่รับถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายาย การทำงาน การขึ้นตาก การจับปลา จับกุ้ง ตลอดจนการฟื้นฟูการทอผ้าขึ้นที่บ้านคลองโหน รวมด้วยเป็นกลุ่มทอผ้ากระแสงสินธุ์ จากทะเลลึกลับ แนะนำ และเสนอที่แห่งท้องทุ่ง ๓ ภูมิศาสตร์ เนพะถิ่นให้บ้านเรา มั่นใจว่าบ้านมีภูมิปัญญาของบรรพชนให้บุคคลที่มาเรียนรู้อีกมากมาย สามารถนำมาใช้พัฒนาชีวิตในท่านกลางยุคสมัยที่ขาดแคลนอยู่ร้อนนอนทุกข์ เช่นทุกวันนี้

ผ้าทอพื้นบ้านในวิถีวัฒนธรรมชาวใต้ บรรพชนพากเราได้คิดค้นไว้ให้ทึ้งเนื้อหาระรูปแบบแล้ว เพียงแต่เราคนรุ่นหลังจะน้อมใจศึกษาช่วยกันให้ชัดเจน และประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับ เพศวัย ดูถูกกล ประเพณีท้องถิ่น เชื่อว่าผ้าพื้นบ้านภาคใต้จะกลับมาเป็นสื่อทางวัฒนธรรมเคลื่อนไหวไปมาอยู่บนตัวคนแสดงถึงความเป็นอารยะ นุ่งห่มไปไหน ใครเห็น บอกได้ว่า ชาวใต้มาแล้วชัดเจน ทัดเทียมภาคอื่นๆ

งานศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการชิ้นนี้ หวังจะเป็นการจุดประกายให้เกิดแวดวงผู้สนใจผ้าพื้นบ้านด้วย ความศรัทธา มองเห็นประเด็นถูกเลี้ยง ศึกษาลงไประยลະເອີຍ รอบด้าน อย่างกว้างขวางมากขึ้น ท้ายสุดคือ ช่างทอผ้ารุ่นนี้ ได้ภาคภูมิใจ เกิดแรงบันดาลใจในการพัฒนาฝีมือ สร้างสรรค์ผ้าดีผ้าสวย เพื่อใช้เอง และให้คนนอกชุมชนได้ใช้อย่างน่าภาคภูมิใจ

บรรณานุกรม

บัญชา เคลิมกิจชัย. ทะเลสาบสงขลา-มรดกธรรมชาติและวัฒนธรรม, สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, เมษายน ๒๕๔๗.

ประไพ ทองเชิญ. นี^{ชื่อ}...ผ้าทอพื้นบ้าน, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สก.ว.) สำนักงานภาค เชียงใหม่, สิงหาคม ๒๕๔๘.

ปิงคล์สวัสดิ์ อัมระนันทน์. ล่าคิดล้ออั้นคำมัน : อารยธรรมความสมูตรสยาม Amulet Production, กรุงเทพ ๒๕๔๕.

พิชัย แก้วขาว. โครงการปัตตานีศึกษา, คณะกรรมการสถาตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, ๒๕๔๑.

วิมลพรรดา ปิตรวชชัย. ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้, มูลนิธิแม่บ้านอาสา, ๒๕๑๕.

สุนทรีย์ สังข์อยุทธ. แนวทางการอนุรักษ์และพื้นฟูภูมิปัญญาลัวดลายผ้านาหมื่นเครื่อง, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สก.ว.), ๒๕๔๗.

Jenny Balfour-Paul. *Indigo*. 1998. Briitish Museum Press.

Jonathan Tucker. *The Silk Road*, 2002.

Punvasa Kunlabutr. *Burmese Court Textile-Luntayacheiq*.

ผ้าปูกรานพระของแม่พัน โซติกะ

ผ้าพื้นบ้านในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิมบ้านนาหมื่นครี

ผ้าพื้นบ้านในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมดั้งเดิม
บ้านเทพเสน อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช

ผ้าจวนตานี

ผ้าเขียนเทียนย้อมครามพบที่ปัตตานี

ผ้าพิมพ์ลายโดยใช้แม่พิมพ์จากไม้แกะสลักพบที่ปัตตานี

ต้นครามถัว พันธุ์ฝึกตรง พบทีปัตานี

ต้นครามถัว พันธุ์ฝึกตรง

ย่านครามที่บ้านคีริวงศ์

ใบเมือกที่ขอนแก่น